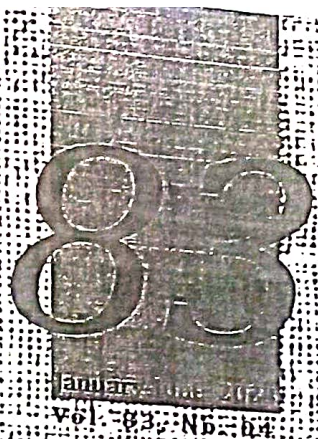

235

UCC CARE JOURNAL
ISSN: 0974-0066

माध्य भारती

मानविकी एवं समाजविज्ञान की शोध-पत्रिका

TRUE COPY

Principal

Dr. Jyotsna Jaiswal, College of Education,
Gargoti, Dist. Kaimosi 416209

मध्य भारती

(MADHYA BHARTI)

Humanities and Social Science Journal

ISSN No. 0974-0066

UGC CARE (Group I) Journal

(Volume 83, No. 04, January-June: 2023)

Editor in Chief

Prof. (Dr.) Ambikaadas Sharma

Editor

Prof. Bhawatosh Indrguru

Prof. Brijesh Srivastava

Dr. Aashutosh Mishra

Volume Editor

Dr. Chhabil Mehar

Dr. Harising Gaur University

Sagar (MP) - 470003

Email - madhyabharti2016@gmail.com

अनुक्रमणिका

राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण- २०२० आणि बदलते तंत्रज्ञान	01
नयना मच्छिंद्र औताडे	
राष्ट्रीय शिक्षण धोरण- 2020 मधील भविष्योन्मुखी दृष्टिकोन	04
डॉ. सचिन मच्छिंद्र मोसले	
प्रारंभिक वाल्यावस्था आणि शिक्षण	07
डॉ. प्रभाकर बुधारम	
नवीन शैक्षणिक धोरण आणि आव्हाने	09
डॉ. ब्रजन आमले	
भारतातील शैक्षणिक आयोग : एक आढावा	11
डॉ. लोकेशकुमार एच. नंदेश्वर	
राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण २०२० मध्ये 'आदर्श-गुणवत्तापूर्ण विद्यार्थ्यांची शाळा' निर्मितीत	17
शालेय समित्यांचे स्थान	
रामदास सोमा तळपे/डॉ. विद्या जाधव	
राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरणाच्या अंमलबजावणीत शालेय योजनांचे महत्त्व	21
प्रकाश तुकाराम चव्हाण/डॉ. कैलास आर. खोडे	
बहुसांस्कृतिक वर्गातील विद्यार्थ्यांशी आंतरक्रिया करताना शिक्षकांची भूमिका	26
डॉ. परमेश्वर अभंगराव पाटील	
राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण 2020 नुसार मूल्यांकनाची बदलती भूमिका - एक अभ्यास	30
डॉ. रविराज फुरडे	
माध्यमिक स्तरावरील शिक्षकांच्या राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण २०२० विषयक जागरूकतेचा	33
अभ्यास	
डॉ. शिवप्रसाद चंद्रकांत घालमे	
2020 राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण - अध्यापक शिक्षण अंमलबजावणीतील आव्हाने	38
डॉ. संध्या लक्ष्मण भंगाळे	
राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण 2020 आणि भारतातील पूर्वीचे शैक्षणिक धोरणे	41
योगेश नामदेव बोंचरे/डॉ. हेमंतकुमार चित्ते	

राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण २०२० ची अंमलबजावणी 97	
विजयकुमार राजाराम देसले/डॉ. शैला चव्हाण	
अभिजात भारतीय शिक्षण मूल्यांचे राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरणात प्रतिबिंबत्व 100	
डॉ. आशा भिमराव ठोंके/डॉ. वैभव गोविंदराव जाधव	
2020 चे राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण: दुरस्थ शिक्षण अंमलबजावणीतील आव्हाने 105	
डॉ. सुनिता पेटकर	
राष्ट्रीय शिक्षा नीति 2020 के केन्द्रीय बिन्दु 109	
विजय अंबरराव पाटील/ डॉ. पी. बी. वाघमारे	
आदिवासी समाजातील विद्यार्थ्यांच्या सामाजिक समस्या आणि नवीन शैक्षणिक धोरणातील 113	
तरतुदींच्या उपयुक्ततेचा अभ्यास	
दिनेश दिलीप साळुंके/डॉ. कैलास खोंडे	
नाशिक तालुक्यातील अंगणवाडी सेविकांना NEP 2020 वावत असलेल्या जाणीव जागृतीचा 118	
अभ्यास	
विजया अवचार/डॉ. मनिषा चौधरी	
नविन शिक्षण धोरण 2020 आणि शांतता शिक्षण 123	
मंदाकिनी देवराम पगारे/डॉ. कविता घुघुसकर	
राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण २०२० :आंतरविद्याशाखीय अंमलबजावणी 126	
प्रशांत पी. वडनेरे/डॉ. चंद्रकांत एम. बोरसे	
राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण २०२० नुसार समावेशित शिक्षणासाठी उपयोजनात्मक कार्यवाही : 130	
एक अभ्यास	
डॉ. विद्यादेवी बागुल/डॉ. संजीवनी महाले	
✓ राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण 2020 ऑनलाईन आणि डिजिटल शिक्षणासंदर्भातील संधी आणि 135	✓
आव्हाने	
डॉ. रावसाहेब केराप्पा शेळके	
राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण : २०२० च्या अंमलबजावणीत ग्रामीण भागातील प्राथमिक 140	
शाळांतील अध्ययनस्तर प्रगतीतील समस्यांचा अभ्यास	
जगदिश युवराज काळे/डॉ. एस. ए. तिडके	
आदिवासी विद्यार्थ्यांच्या शैक्षणिक समस्या व नवीन शैक्षणिक धोरणातील तरतुदी एक 146	
अभ्यास	
प्रविणराव मोतीलाल सोनवणे/डॉ. अनिता मधुसूदन शेळके	

राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण 2020 ऑनलाईन आणि डिजिटल शिक्षणासंदर्भातील संधी आणि आव्हाने

डॉ. रावसाहेब केराप्पा शेळके, सहयोगी प्राध्यापक, आचार्य जावडेकर शिक्षणशास्त्र महाविद्यालय, गारगोटी ता. मुदरगड जि. कोल्हापूर

सारांश:

राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण 2020 हे 21 व्या शतकातील पहिले शैक्षणिक धोरण आहे आणि या धोरणाचे ध्येय आपल्या देशातील वाढत्या विकासात्मक आवश्यकतांवर उपाययोजना करणे ही आहे. भारताने 2015 मध्ये स्वीकारलेल्या शाश्वत विकासाच्या 2030 च्या कृती कार्यक्रमाच्या उद्दिष्ट चार (SDG4) जागतिक शिक्षण विकास कृती कार्यक्रम समाविष्ट असून हे उद्दिष्ट 2030 पर्यंत सर्वांसाठी समावेशक आणि समान गुणवत्तेचे शिक्षण सुनिश्चित करणे आणि सर्वांसाठी निरंतर अध्ययनाच्या शिक्षणाच्या संधींना प्रोत्साहन देणे यासाठी प्रयत्न करण्याविषयी आहे. या उच्च उद्दिष्टांकरिता अध्ययनाला पाठिंबा देण्यासाठी आणि चालना देण्यासाठी संपूर्ण शिक्षण प्रणालीची नव्याने रचना करणे आवश्यक आहे. म्हणजेच शाश्वत विकास कृती कार्यक्रम 2030 ची सर्व महत्त्वाची लक्ष्ये आणि उद्दिष्टे साध्य करता येतील. ज्ञानाच्या वाढतीत जगामध्ये वेगाने बदल होत आहे विंग डेटा, मशीन लर्निंग, कृत्रिम बुद्धिमत्ता यासारख्या विज्ञानाच्या आणि तंत्रज्ञानांच्या क्षेत्रांमधील वेगाने होत असलेल्या विकासांमुळे जगभरातील अकुशल कामे आता माणसांऐवजी यंत्रे करू शकतील. त्याचवेळी विशेषतः गणित, संगणक विज्ञान आणि डेटा विज्ञान यातील कुशल कर्मचाऱ्यांना तसेच विज्ञान समाजशास्त्र आणि मानव्यशास्त्र यांच्यातील बहुशाखीय क्षमता असलेल्या कुशल कर्मचाऱ्यांना वाढती मागणी असेल. महामारी यांच्यामुळे संसर्गजन्य रोगांच्या व्यवस्थापनात सहयोगाने संशोधन आणि लसींचा विकास निर्माण करण्याची गरज होईल या सार्थीच्या परिणाम म्हणून निर्माण होणाऱ्या सामाजिक समस्या बहुशाखीय शिक्षणाची गरज अधोरेखित करतात. नवीन राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण २०२० मध्ये ऑनलाईन आणि डिजिटल शिक्षण या अनुषंगाने कोणत्या तरतुदी केल्या आहेत. तसेच ऑनलाईन आणि डिजिटल शिक्षण या संदर्भातील संधी आणि आव्हाने याचा आढावा प्रस्तुत संशोधन पेपरमध्ये घेण्यात आला आहे.

मुख्य संबोध : राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण 2020, अध्ययन-अध्यापन मूल्यमापन, ऑनलाईन आणि डिजिटल शिक्षण, संधी आणि आव्हाने

प्रस्तावना

नवीन परिस्थिती आणि वास्तविकता यासाठी नवीन उपक्रमांची गरज असते. सध्या वाढत असलेले साथीचे रोग आणि महामारीची परिस्थिती लक्षात घेता जेव्हा कधी आणि जिथे कुठे पारंपरिक आणि प्रत्यक्ष शिकवण्याच्या माध्यमांचा वापर शक्य नसेल तेव्हा दर्जेदार शिक्षणाची पर्यायी माध्यमिक तयार ठेवणे गरजेचे झाले आहे यासंदर्भात तंत्रज्ञाना मुळे मिळणाऱ्या फायद्यांचा लाभ घेण्याचे महत्त्व राष्ट्रीय शिक्षण धोरण 2020 ने मान्य करत तंत्रज्ञानाशी संबंधित जोखमा आणि धोक्यांची सुद्धा दखल घेतली आहे ऑनलाईन शिक्षणातील तोटे दूर करत किंवा त्यांचे निराकरण करत ऑनलाईन शिक्षणाचे फायदे कशाप्रकारे मिळवता येतील हे निश्चित करण्यासाठी काळजीपूर्वक पणे तयार केलेल्या आणि योग्य रीतीने प्रमाणबद्ध केलेल्या पथदर्शी अभ्यासाची (पायलट स्टडी) गरज आहे. या दरम्यान सर्वांसाठी दर्जेदार शिक्षण उपलब्ध करून देण्यात येईल वर्तमान आणि भविष्यातील आव्हानांचा सामना करण्याकरिता विद्यमान डिजिटल प्लॅटफॉर्म आणि आयसीटी आधारित शैक्षणिक उपक्रमांचा दर्जा वाढवावा लागेल आणि त्यांचा विस्तार करावा लागेल. ही खरेतर नवीन शैक्षणिक धोरणामध्ये अत्यंत महत्त्वाची बाब नमूद करण्यात आलेली आहे.

बदलत्या काळानुसार, सामाजिक गरजा विचारात घेऊन शिक्षणामध्ये बदल करणे हे आवश्यक असते. परंतु नवीन बदल हे शिक्षण व्यवस्था समाज व्यवस्था याद्वारे कसे स्वीकारले जातात यावरही बदलांच्या यशाची परिणामकरता अवलंबून असते. नवीन शैक्षणिक धोरणाने उच्च उद्दिष्ट नजरेसमोर ठेवून अनेक क्रांतिकारक शिफारशी केलेल्या आहेत. त्या अनुषंगाने प्रस्तुत संशोधनपर पेपरमध्ये मांडणी करण्यात आली आहे.

गरज व महत्त्व

आजचे युग हे माहिती तंत्रज्ञानाचे युग आहे. जग एक खेडे बनत आहे. वैश्विक नागरिकत्वाची भूमिका स्वीकारली जात

मानविकी एवं समाजविज्ञान की छात्र-पत्रिका

मानविकी एवं समाजविज्ञान की छोटी-पत्रिका

संबंधित साहित्याचा आढावा

उद्दिष्टे

- राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण 2020 मध्ये ऑनलाईन आणि डिजिटल शिक्षणासंबंधी केलेल्या तरतुदी, शिफारशी, सुचवलेल्या योजना

1. तंत्रज्ञानाचा वापर करून शाळा आणि उच्च शिक्षण या दोन्हीतील अध्ययन मूल्यांकन नियोजन आणि प्रशासन इत्यादींची गुणवत्ता वाढवण्याच्या दृष्टीने मुक्तपणे विचारांची देवाणघेवाण करण्यासाठी एक व्यासपीठ उपलब्ध असावे या विचाराने राष्ट्रीय शैक्षणिक तंत्रज्ञान मंच National Educational Technology Forum (NETF) या स्वायत्त संस्थेची स्थापना केली जाईल.

a. केंद्र आणि राज्य सरकारच्या संस्थांना तंत्रज्ञानावर आधारित हस्तक्षेपांबद्दल पुराव्यांसह स्वतंत्र सल्ला प्रदान करणे
b. शैक्षणिक तंत्रज्ञानामध्ये बौद्धिक आणि संस्थात्मक क्षमता विकसित करणे,
c. या क्षेत्रातील घोरणात्मक भर देण्याच्या विभागांची परिकल्पना करणे.
d. संशोधन आणि नाबिन्न्यपूर्ण उपपद्धत्यांसाठी नवीन दिशा स्पष्ट करणे.

2. नॅशनल रिसर्च फाउंडेशन (NRF- National Research Foundation)- नवसंशोधनाच्या कल्पना वेगाने देशभर विकसित व्हाव्यात यासाठी नॅशनल रिसर्च फाउंडेशनची स्थापना करण्यात येईल. यामध्ये a. कोअर AI संशोधनाला चालना देणे. b. अनुप्रयोग आधारित संशोधन विकसित करणे आणि उपाययोजना करणे. c. AI वापरून आरोग्यसेवा, शेती आणि हवामान बदल यासारख्या क्षेत्रातील जागतिक आव्हानांचा सामना करण्यासाठी आंतरराष्ट्रीय संशोधन प्रयत्नांना चालना देणे.
3. ऑनलाइन शिक्षणासाठी पथदर्शी अभ्यास करणे - सामान्य शिक्षणाचे ऑनलाइन शिक्षणाशी एकात्मिकरण करण्याच्या फायद्यांचे मूल्यांकन करण्यासाठी व दोष कमी करण्यासाठी आणि विद्यार्थ्यांना उपकरणांची सवय लागणे ई- मजकुरासाठी सर्वाधिक पसंतीचा फॉरमॅट अशा इतर संबंधित बाबींचा अभ्यास देखील करण्यासाठी समांतरपणे काही पथदर्शी अभ्यासाची मालिका आयोजित करणे.
4. डिजिटल पायाभूत सुविधा - ऑनलाइन आणि डिजिटल शिक्षणाचे यश हे डिजिटल पायाभूत सुविधावर अवलंबून असल्याने त्या सुविधा निर्माण करण्याची गरज या शैक्षणिक धोरणात व्यक्त करण्यात आली आहे.
5. ऑनलाइन अध्यापन प्लॅटफॉर्म आणि साधने - शिक्षकांना विद्यार्थ्यांच्या प्रगतीवर नजर ठेवण्यासाठी संरचित वापरण्यास सोप्या समृद्ध सहाय्यक साधनांचा संच प्रदान करण्यासाठी स्वयम दीक्षा अशा संपर्क विद्यमान अध्यापन प्लॅटफॉर्मचा विस्तार केला जाईल.
6. मजकूर निर्मिती डिजिटल भांडार आणि प्रसार - कोर्स वर्क, गेम्स आणि सिम्युलेशन शिकणे ऑडिओ व्हिडिओ वास्तव आणि व्हर्चुअल वास्तव यासह मजकुराचे एक डिजिटल भांडार विकसित केले जाईल.
7. डिजिटल दरी कमी करणे- अत्यंत मर्यादित डिजिटल सुविधा उपलब्ध असलेला लोकसंख्येचा एक मोठा वर्ग अजूनही अस्तित्वात आहे हे वास्तव लक्षात घेता दूरदर्शन रेडिओ आणि कम्युनिटी रेडिओ अशा विद्यमान प्रसार माध्यमांचा चित्रप्रक्षेपण आणि प्रसारणासाठी व्यापकपणे वापर केला जाईल असे शैक्षणिक कार्यक्रम विद्यार्थ्यांच्या विविध गरजा भागवण्यासाठी वेगवेगळ्या भाषांमध्ये 24/7 उपलब्ध करून देण्यात येतील. सर्व भारतीय भाषांमध्ये मजकूर निर्मितीला महत्त्व दिले जाईल आणि ते आवश्यक असेल. डिजिटल मजकूर शिक्षक आणि विद्यार्थ्यांपर्यंत शक्यतो त्यांच्या शिक्षणाचे माध्यम असलेल्या भाषेतून पोहोचणे आवश्यक आहे.
8. व्हर्चुअल प्रयोगशाळा- व्हर्चुअल प्रयोगशाळा तयार करण्यासाठी दीक्षा, स्वयम आणि स्वयंप्रभा यासारख्या विद्यमान ई लर्निंग प्लॅटफॉर्मचा उपयोग केला जाईल.
9. शिक्षकांना प्रशिक्षण आणि प्रोत्साहन- विद्यार्थी केंद्रित अध्यापनशास्त्राचे आणि ऑनलाइन शिक्षण प्लॅटफॉर्म आणि साधने वापरून स्वतःच उच्च गुणवत्तेचे ऑनलाइन मजकूर निर्मिती कसे वनवावे यांचे शिक्षकांना काटेकोर प्रशिक्षण दिले जाईल. मजकुरांसोबत आणि एकमेकांसोबत विद्यार्थ्यांचा सक्रिय सहभाग सुलभ करण्यातील शिक्षकांच्या भूमिकेवर भर दिला जाईल.
10. ऑनलाइन मूल्यांकन आणि परीक्षा- राष्ट्रीय मूल्यांकन केंद्र किंवा परख सारख्या प्रस्तावित संस्था शालेय बोर्ड, नॅशनल टेस्टिंग एजन्सी (NTA) किंवा इतर मान्यताप्राप्त संस्था क्षमता, पोर्टफोलिओ, रुब्रिक्स मानक, मूल्यांकने आणि मूल्यांकनांचे विश्लेषण यांच्या रचनेसह मूल्यांकनाच्या आराखड्याची रचना आणि अंमलबजावणी तयार करतील.
11. अध्ययनाची मिश्र मॉडेल्स- डिजिटल अध्ययन आणि शिक्षणाला प्रोत्साहन देताना समोरासमोर प्रत्यक्ष अध्ययनाचे महत्त्व सुद्धा पूर्णपणे लक्षात घेण्यात आले आहे. त्यानुसार वेगवेगळ्या विषयांच्या योग्य पुनरावृत्तीसाठी मिश्र अध्यापनाची विविध परिणामकारक मॉडेल्स शोधली जातील.
12. मानके निश्चित करणे- ऑनलाइन आणि डिजिटल शिक्षणाबद्दलचे संशोधन होईल तसे NETF आणि इतर योग्य संस्था ऑनलाइन/डिजिटल अध्ययन अध्यापनासाठी असे तंत्रज्ञान आणि अध्यापनशास्त्र यांची मानके निश्चित करतील ही मानके राज्य बोर्ड, शाळा आणि शाळा संकुले, उच्च शिक्षण संस्था इत्यादींसाठी ई-शिक्षणाची मार्गदर्शक तत्वे तयार करण्यासाठी मदत करतील.

ऑनलाइन डिजिटल शिक्षणाच्या अनुषंगाने असणाऱ्या संधी -

१. माहिती तंत्रज्ञानाच्या बाबतीत जागतिक दर्जाचे शिक्षण यापूर्वीच भारतामध्ये दिले जात आहे. आपल्या देशातील माहिती तंत्रज्ञानातील कुशल मनुष्यबळ जगातील विविध देशांमध्ये आदर्श पद्धतीचे कार्य करत आहेत. आपल्या भारतीय मनुष्यबळाला जगामध्ये मोठ्या प्रमाणावर मागणी आहे. त्यामुळे माहिती तंत्रज्ञानाचा वापर करून शिक्षणाच्या प्रचार, प्रसार आणि गुणवत्ता वाढविण्याची चांगली संधी आहे.

2. पुढच्या दशकात जगातील सर्वात मोठी युवकांची लोकसंख्या भारतामध्ये असेल आणि त्या सर्वांना चांगल्या गुणवत्ता शिक्षणाच्या संधी या ऑनलाईन शिक्षण व डिजिटल शिक्षण या माध्यमातून पुरवण्याची चांगली संधी आहे.
३. भारताला एक जागतिक ज्ञान महासत्ता बनवून भारताचे एका न्याय आणि चैतन्यमय, ज्ञान समाजात शाश्वत परिवर्तन करण्यात प्रत्यक्षपणे योगदान देणारी अशी शिक्षण व्यवस्था निर्माण करणे. यामध्ये ऑनलाईन शिक्षणाचे योगदान महत्त्वपूर्ण ठरणार आहे.
४. ऑनलाईन डिजिटल शिक्षणाच्या माध्यमातून प्रत्यक्ष (फेस टू फेस) शिक्षण घेणे ज्यांना शक्य नाही त्यांना त्या वेळेनुसार त्यांच्या सोयीच्या ठिकाणी शिक्षण घेण्याची संधी मिळणार आहे.
५. ऑनलाईन डिजिटल शिक्षणाच्या माध्यमातून शिकत असताना अध्ययन साहित्याचा वापर पुन्हा पुन्हा करता येणार आहे.
6. ऑनलाईन डिजिटल शिक्षणासाठी आवश्यक अध्ययन सामग्री/मजकूर निर्मितीची चांगली संधी अध्ययन-अध्यापन मूल्यांकन साहित्य विकासकांना आहे.
7. वर्चुअल युनिव्हर्सिटी स्थापन करून शिक्षण देण्याची संधी यामध्ये आहे.
८. ज्ञान वाढीची गती वाढल्यामुळे अद्यावत ज्ञानाशी जोडून ठेवण्याची संधी ऑनलाईन डिजिटल शिक्षणामुळे मिळणार आहे.
9. ऑनलाईन डिजिटल शिक्षणामुळे शिक्षण घेण्यासाठी होणाऱ्या खर्चामध्ये बचत होणार आहे.
१०. ऑनलाईन डिजिटल मलासूर्य तयार करण्यासाठी आवश्यक साधनसामग्री निर्मितीच्या क्षेत्रामध्ये चांगली संधी आहे.
११. ऑनलाईन अध्ययन-अध्यापन, मूल्यमापनाची ऑप्स, सॉफ्टवेअर सहज पद्धतीने त्याची देवाण-घेवाण करण्याची संधी आहे.
१२. या अनुषंगाने विकसित केलेल्या युनिक ऑप्स, सॉफ्टवेअर यांचे पेटंट घेण्याची संधी आहे.
13. देशातील कोणत्याही भागांमधून घरबसल्या शिक्षण घेण्याची संधी आहे.
१४. विविध भाषांमधून ऑनलाईन डिजिटल शिक्षण दिले जात असल्यामुळे सर्वांपर्यंत शिक्षण सहजपणे पोहोचवण्याची संधी आहे.
15. ऑनलाईन डिजिटल शिक्षणामध्ये गुणवत्तापूर्ण शिक्षणासाठी गुंतवणुकीची चांगली संधी आहे.
१६. एकाच वेळी एकापेक्षा अधिक कोर्स करण्याची संधी विद्यार्थ्यांना आहे.
17. अकॅडमी बँक ऑफ क्रेडिट (ABC) सारख्या सुविधांमुळे सहजपणे विद्यार्थ्यांना एका विद्यापीठातून दुसऱ्या विद्यापीठात क्रेडिट ट्रान्सफर करून शिक्षण घेता येणार आहे.

ऑनलाईन डिजिटल शिक्षणाच्या अनुषंगाने असणारी आव्हाने-

१. माहिती तंत्रज्ञानाचा प्रस्फोट झाला असला तरी डिजिटल साक्षरता सर्वांमध्ये झालेली नाही त्यांना डिजिटल साक्षर करणे हे मोठे आव्हान आहे.
२. ऑनलाईन डिजिटल शिक्षण देण्यासाठी संपूर्ण देशभरामध्ये पायाभूत सुविधांची निर्मिती करणे हे आव्हान आहे.
३. राष्ट्रीय शैक्षणिक 2020 मध्ये भारताच्या सकल राष्ट्रीय उत्पन्नापैकी सहा टक्के खर्च शिक्षणावर करण्याची तरतूद आहे. परंतु नुकत्याच जाहीर झालेल्या अर्थसंकल्पामध्ये ही तरतूद अत्यल्प असल्याचे अनेक तज्ज्ञांनी नमूद केले आहे. याचा अर्थ शिक्षणावरील खर्च वाढवणे हे सरकार समोरील मोठे आव्हान आहे.
४. पारंपरिक पद्धतीने शिक्षण घेण्याची व शिक्षण देण्याची मानसिकता अद्याप बहुसंख्य विद्यार्थी, शिक्षक व एकूणच समाजामध्ये आहे. त्यामुळे ऑनलाईन डिजिटल शिक्षण या पद्धतीने शिकण्याची व शिकवण्याची मानसिकता तयार करण्याचे आव्हान आहे.
5. ऑनलाईन डिजिटल पद्धतीने मूल्यांकनामध्ये असणाऱ्या त्रुटींची दुरुस्ती करणे हे ही आव्हान आहे.

- सर्व भारतीय भाषांमध्ये डिजिटल मजकूर साहित्याची निर्मिती करणे हे या क्षेत्रातील तज्ज्ञांसमोरील आव्हान आहे.
- कोरोना कालावधीमध्ये ऑनलाईन अध्ययन, अध्यापन, मूल्यांकन केले आहे. त्यामुळे सध्या विद्यार्थ्यांच्या अभ्यास सवयी, अध्ययन सवयी या अनुषंगाने झालेला बदल या बाबी सर्वत्र चिंतेचा विषय ठरत आहेत. त्यामुळे ऑनलाईन डिजिटल शिक्षणामध्ये या बाबी आव्हान ठरणार आहेत.
8. ऑनलाईन डिजिटल शिक्षणामुळे निर्माण होणाऱ्या विद्यार्थ्यांच्या अनुषंगाने शारीरिक, मानसिक, बौद्धिक इत्यादी समस्या दूर करण्याचे आव्हान आहे.

समारोप

जवळजवळ 34 वर्षांनंतर आलेल्या या नवीन राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरणाने क्रांतिकारक बदल शिक्षण क्षेत्रामध्ये व्हावेत या प्रत्येक घटकाच्या अपेक्षा आहेत. शैक्षणिक तंत्रविज्ञानामधील क्रांतीचा अवलंब करणे ही काळाची गरज आहे. भलेही यामध्ये काही गुणदोष असले तरी दोषांवरती मात करून ऑनलाईन डिजिटल शिक्षणामुळे निर्माण होणाऱ्या संधीचा अधिकाधिक लाभ उठवण्याचा प्रयत्न केला पाहिजे. या अनुषंगाने धोरणाचे तत्त्व आणि हेतू विचारात घेऊन जुन्या नव्याची सांगड घालून या धोरणाची अंमलबजावणी केली जाईल. त्यामुळे ऑनलाईन डिजिटल शिक्षण हे भविष्यामध्ये क्रांतिकारक ठरेल अशा पद्धतीचा आशावाद वाटतो.

संदर्भ:-

1. कुंटे, शरद (२०२०) नवीन शैक्षणिक धोरण: प्रतिमा आणि वास्तव. मुंबई, हिंदुस्तान प्रकाशन संस्था.
2. राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण -२०२० मसुदा, मानव संसाधन विकास मंत्रालय शिक्षण मंत्रालय, भारत सरकार, नवी दिल्ली.
3. वास्कर, आनंद, वास्कर पुष्पा (1998) भारतीय शिक्षणाचे बहुजनिकरण, पुणे: नूतन प्रकाशन.
4. शेटकर, गणेश, शेवतेकर शारदा, जोशी शोभना (2003) भारतीय शिक्षणाचा इतिहास, औरंगाबाद: मृण्मयी प्रकाशन.
5. माने, विजय & कळलावे महेश्वर (2023) 'राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण 2020 अंमलबजावणी डिजिटल शिक्षणाचा दृष्टिकोन' मेस्टा राष्ट्रीय परिषद सेमिनार पेपर विद्यावार्ता Interdisciplinary Multilingual refereed Journal Impact Factor 9.154 (IIJIF) Beed:Harshavardhan Publication Pvt.Ltd. Page No.109-111:
6. Jadhav,Gayatri (2023) Innovative online teaching-learning and evaluation process. MSSTE National Conference Paper Published in Vidyavarta Interdisciplinary Multilingual refereed Journal Impact Factor 9.154 (IIJIF) Beed:Harshavardhan Publication Pvt.Ltd. Page No.18-21.
7. Gaikawad,Prajakata (2023) Innovative Online Teaching Method. MSSTE National Conference Paper Published in Vidyavarta Interdisciplinary Multilingual refereed Journal Impact Factor 9.154 (IIJIF) Beed:Harshavardhan Publication Pvt.Ltd. Page No.57-60.

Weblinks :-

1. Dutta, S. P. (2021). Practical Challenges in the Implementation of NEP2020can present as opportunities of reforms in key areas. Retrieved from <https://education21.in>
2. https://www.education.gov.in/sites/upload_files/mhrd/files/nep/2020/MARATHI.pdf
3. <https://www.orfonline.org/marathi/five-challenges-that-would-shape-the-outcome-of-nep-2020-96761/>
4. Rashmi Chari NEP2020: The Foundational Stage Retrieved from <https://timesofindia.indiatimes.com>

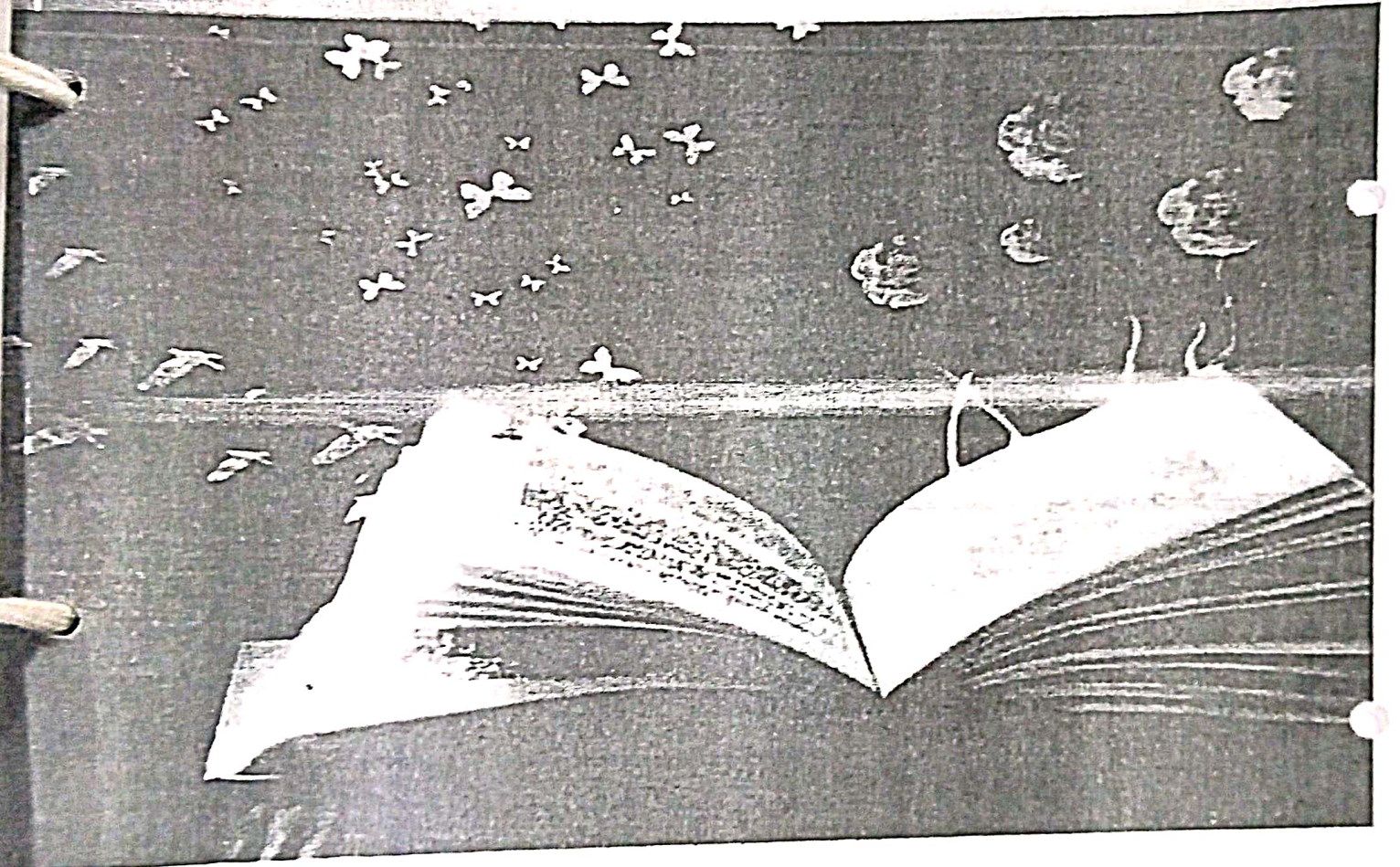

३४१

अक्षर वाङ्मय

चर्चतेरावे, पुरवणी अंक ४, खंड. १

फेब्रुवारी २०२३

मुख्य संपादक

डॉ. नानासाहेब सुर्यवंशी

TRUE COPY

Principal

Acharya Javdekar College of Education
Gargoti, Dist. Kolhapur 416209

आर. एन. आय. फॉर इंडिया नवी दिल्ली
र. नं. - MAHMAR-36829-2010

ISSN - 2229-4929
UGC CARE Listed (Group -I) Peer
Reviewed Journal

342

अक्षर वाङ्मय

फेब्रुवारी 2023

वर्ष तेरावे, पुरवणी अंक ४, खंड. १

संपादक
डॉ. नानासाहेब सूर्यवंशी

कार्यकारी संपादक
डॉ. शिवाजीराव देशमुख

प्रकाशक : सौ. रेखाताई नानासाहेब सूर्यवंशी, प्रतीक प्रकाशन
'प्रणव' रुक्मिणी नगर, थोडगा रोड, अहमदपूर ४१३५१५
मुद्रक : श्री. जे प्रिंटिंग प्रा लिमिटेड १४१६ सदाशिव पेठ पुणे- ४११०३०
साहित्य व वर्गणी पाठवण्याचा पत्ता: डॉ. नानासाहेब सूर्यवंशी
'प्रणव' रुक्मिणी नगर, थोडगा रोड, अहमदपूर,
जि. लातूर, ४१३५१५
E-mail : suryawanshinanasahab67@gmail.com

वार्षिक वर्गणी: रु ५००/-
पंचवार्षिक वर्गणी : रु २०००/-

द्विवार्षिक वर्गणी : रु ९००/-
अंक मूल्य : रु १२५/-

- महाराष्ट्र राज्य साहित्य व सांस्कृतिक मंडळ या नियतकालकाच्या प्रकाशनात अनुदान दिले असले तरी या नियतकालिकेतील लेख लेखांच्या विचाराशी मंडळ व शासन सहमत असेलच असे नाही.
- या अंकातील लेखातून व्यक्त झालेले लेखकांच्या मतांशी संपादक, संपादक मंडळ, प्रकाशक व मुद्रक सहमत असातीलच असं नाही.

343

21	Decline of Reading Culture in the Era of Digitalization Alankar Galkwad, Dr. Ganesh Vijaykumar Jadhav	79-80
22	Psychoanalytic Study of Chitra Banerjee Divakaruni's <i>Oleander Girl</i> Mr. Ganesh S. Bete	81-84
23	Use of ICT in Teaching English Literature Ms. Swayamprabha S. Sarmadum	85-87
24	A Study Of Poetry Teaching And The Use Of Audio Visual Materials In Classroom Interaction Dr. Shinde Ashok Krishna	88-90
25	A Brief Study on the Impact of Science and Technology on Humans in Future depicted in Dan Brown's Novel <i>Origin</i> Dr Bharat Arvind Topere	91-92
26	Use of D-Technology in Teaching of Literature Asst. Prof. Adate Suryakant Shamrao, Dr. Ujjwala Vijay Patil	93-95
27	Feminist Posthumanism in Manjula Pdmnanabhan's Dystopian Novel <i>Escape</i> Prof. (Dr.) Ujjwala Vijay Patil	96-98
28	Reflection on Ruskin Bond: The Eternal Nature Lover Dr. Poonam Nigam Sahay	99-102
29	Study of Scope and Limitations of English Language in 21 st Century Developing India Dr. Dattatray Balaso Thorbole	103-107
30	"Aamhi Doghi" As an Adaptation of Gauri Deshpande's Stories Dr. Sonali Rahul Pawar	108-110
31	Teaching English Literature through Film Adaptations Mr. Mahesh Krishna Mali	111-113
32	Perception of Emerging Technologies in Modern and Post Modern Science Fiction: A Critical Study Dr. Umaji Ananda Patil	114-116
33	A Study of Metaphysical Conceits With Reference To The Facebook Poetry Miss. Ghorpade Sulbha . D.	117-119
34	A Study of Pundalik Naik's novel <i>The Upheaval</i> in the Light of Ecocriticism Mr. Balaji H. Karhade	120-122
35	Use of Technology in Teaching English Subject Mr. Shivaji Govind Sawant, Dr. R.K. Shelake	123-125
36	Impact Of Digital Technology On Teaching English Literature Ms. Nilam Kisan Pawar, Dr. Ganesh Vijaykumar Jadhav	126-129
37	तकनीकी परिप्रेक्ष्य में अभिव्यक्त "हिंदी काव्य" (कलमबुक्, दुव्युब, ब्लॉगस्पॉट, व्हाट्सअप, टेलिग्राम के विशेष संदर्भ में) डॉ. वैशाली सुनील सिंदे	130-132
38	हिंदी साहित्य और तकनीकी डॉ. गोरख निळोबा बनसोडे	133-137
39	वर्तमान परिप्रेक्ष्य में हिन्दी भाषा और साहित्य प्रा.डॉ.शिवाजी उत्तम चवरे	138-142
40	हिंदी कथा-साहित्य पर तकनीकी का प्रभाव: विशेष संदर्भ- 'मुन्नी मोबाईल' डॉ. संभाजी रामू निकम, डॉ. संतोष तुकाराम बंडगर	143-145
41	प्रौद्योगिकी के बाद रंगमंच का विकास डॉ. गहाजी शामराव जाधव,	146-149
42	डॉ. अमरमिह बंधान के निबंधों में चित्रित आधुनिक तकनीक: विशेष संदर्भ- 'भाषा और सूचना प्रौद्योगिकी' प्रा.मंजुनाथ कोळी, प्रो. डॉ. पंडित बभे	150-152
43	राजभाषा हिंदी तथा वैकिंग तकनीकी डॉ. मो. मबीद मियाँ	153-158

TRUE COPY

Use of Technology in Teaching English Subject

Mr. Shivaji Govind Sawant¹, Dr. R.K. Shelake²

¹Ph.D. Student Interdisciplinary Studies (Education), Shivaji University, Kolhapur

²Associate Professor, Acharya Jawadekar College of Education, Gargoti
Shivaji University, Kolhapur

Email- shivajisawant141@gmail.com

Abstract:

In English language teaching and learning, we have lot to choose from the world of technology : Radio, TV, Computers, the Internet, Electronic Dictionary, E-mail, Blogs, Power Point, offline Videos, YouTube, Google classroom, Virtual learning, e tutor, online live sessions, google meet, google form, Language lab etc. This rapid rising and development of information technology had offered a better pattern for teaching English subject and to explore the new teaching model. Technology when used appropriately, can help the English teacher and classroom a site of active learning and critical thinking. Teachers can adopt technology resources to meet individual student's needs.

Key Words : English Subject, ICT (Information Communication Technology) online ,
Offline ,Language lab , ICT integration etc.

Introduction :

Technology is having a growing impact on language learning worldwide. The formal classroom does not serve as the primary learning site anymore compared to traditional English subject teaching methods that could make students passive and bored. Modern technology makes students active and improves their knowledge. Turning the theories into practical experiences motivates students to practice and be deeply immersed in language learning.

Definition of Technology and Technology Integration:

Technology has been defined by different researchers. According to ISMAN(2012), it is the practical use of knowledge particular in a specific area and is a way of doing a task using technical processes, methods or knowledge. The uses of technology include computer hardware and instruments, but also involves structural relations with humans, machines and the environment. The 21st century has been guided by the recent innovations in science and technologists. ICT is a innovation in which we can use various tools for teaching languages and other subjects. English language learning and teaching undergone many changes from last few years with the help of recent innovations teacher can use Mobile Assisted Language Learning, Computer Assisted Language Learning, Technology Enhanced Language Learning and E-Learning. Technology has provided many methods to teacher for teaching English subject as well as grammar. I think, there is an important role of ICT in NEP2020, because education will play a critical role in transforming a whole nation into a digitally empowered society. According to NEP 2020, is going to be created to supply a platform for the free exchange of ideas which teaching and learning. The vision for NEP 2020 is "Technology use and Integration." According to me to achieve this vision there are many ways the integration of ICT makes education accessible to students in remote or rural areas.

Online Learning: English teacher can adopt distance learning and e-learning which has completely changed the ways of giving education.

Development of E-Contents: The development of digital content in the form of videos and animated sketches based on particular topic is an important part of NEP 2020.

Design Online Courses: To switch from traditional teaching methods the English teacher can design online courses for learning lessons as well as grammar.

Online Teaching Platform and Tools: Appropriate E-learning platforms like SWAYAM, DIKSHA are going to supply teachers user friendly and assistive tools.

Blended Models of Learning: I think, for teaching English grammar teacher can use digital education and can make use of different effected models for appropriate. teaching. But the secondary English teacher have been facing many challenges in teaching, because ICT, mobile learning and integrated language learning is not possible in rural areas and teachers do not have much more ideas on it. So it is necessary for every teacher to be updated in ICT based education. Due to this teachers in the 21st century can integrate ICT in their teaching. ICT is a valuable tool to enhance teaching and learning. For teachers, ICT is a professional resource and for students, it provides opportunity to develop skills more effectively.

Principles of using technology in teaching English subject:

1. Know your learners.
2. Create conditions for language learning.
3. Design high quality language lessons.

645

4. Adapt lesson delivery as needed.
5. Monitor and assess student language development.
6. Engage and collaborate within a community of practice.

Role of Technology in Teaching English Subject:

1. Through the purposeful use of technology: students read, listen and view authentic, engaging and timely materials from the target culture.
2. Students work at their own pace as they access online content and utilize computer adaptive programme managed by you
3. Students practice skills with engaging online games and applications.
4. Due to passiveness in teaching students feel very excited about language learning and are motivated to practice more, using devices.
5. Teachers can manage English subject class more effectively and allow students to invest more time into speaking and active learning.

Perspective of using technology in teaching.

1. To improve teacher productivity and efficiency.
2. Automation: Automation is a big benefit for teaching a vast subject like English. You can upload your lessons for students to access at their leisure.
3. The arrival of e-books has simplified things for the students.
4. To encourage more communication between teachers and students as well as parents.
5. To encourage collaboration in classrooms by breaking down barriers in the real world while teaching English.
6. English is the important subject. The technology aids in the preparation of pupils for their future lives.

Importance of Technology based teaching of English subject:

Using technology and blended model of teaching English language would not only help our students but also ease our work and help us save more time for classroom practice. Children could reach their full potential in shorter time and in a more enjoyable environment. English language enjoys high status in India. Its importance as a second language has grown manifold in last decades. Using technology in teaching English subject involves the satisfaction that it provides both through visual and auditory senses. Teaching accurate pronunciation is become easy through technology, which is very necessary.

How to teach English subject using technology:

Finding creative ways to use technology in the classroom can make teacher easier and boost students excitement. To enhance teaching we can use

1. Gamified learning.
2. Digital field trips.
3. Integrate social media.
4. Gather student feedback
5. Creating digital content.
6. Video multimedia lessons and presentations.
7. Online activities for students who finish work early.
8. Using different modules and programs for teaching English subject and grammar.

I think, every language teacher can get the help of ICT tools and resources for quality language teaching. The teacher can use various ICT tools for English teaching, like online coaching, virtual classrooms and social networks. I can give an example of ICT use - teacher in COVID-19 pandemic period. There was an urgent need of teaching online by all teachers. Language teachers used many ICT tools at that situation.

Limitations for using technology in teaching English subject

1. It may be distracting to students.
2. While this may seem like the future of learning using technology it has many downfalls having almost unlimited access to internet, quick messaging, games distract students from learning, continuous use of technology hurts eyesight, disrupts the human body's natural rhythms. It is also difficult in rural areas due to unavailability of internet and also lack of basic knowledge of English subject at primary level, the students in rural areas are unable to learn English through technology.

Why technology is necessary in English subject:

Digital technology marks a move forward in modern English technology facilitates teaching languages. Technology allows teachers to develop their teaching. A linguistic and traditional description becomes easier by technology with the help of technology English teachers can do too many things, as playing videos in English language or a song. In the technology method much more freedom is given to students within the classroom to decide how they approach the language. English is more essential language for the future of students, so

technology is necessary to give knowledge of this subject to students with free nature with the help of technology they can improve interaction. They can improve their listening skill. Teachers could select vocabulary to improve the knowledge of students.

Conclusion:

There are many barriers in using technology in teaching English subject. The timing has never been better for using technology to enable and improve learning at all levels, in all places and for people of all backgrounds. In India the main barrier is availability of Internet in rural areas. To remove this barrier to step in this modern age, state, districts and other educational institutions must improve the digital facilities to all students rural as well as urban. Improvement in learning network and education innovation is necessary for teaching English through technology.

References:

1. Edstaff-
2. <https://edtechmagazine.com/k12/article/2012modern-learningenvironment>
3. <https://gwhshew.org>
4. <https://mailattachment.googleusercontent.com/attachment>
5. <https://www.adfl.org/advocacy>
6. <https://www.researchgate.net>
7. <https://www.tesol.org/docs/books>
8. <https://www.wordsworthelt.com>
9. Itekgroup-Trending Technology publish sept24,2021
10. Solanki, D.Shyamlee "Use of Technology in English Language Teaching"

ISSN 2277-8063 (Print)

March - 2023

Vol. XIII/ Issue. I / 2023

Impact Factor = 8.041

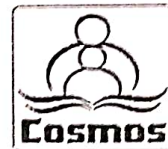

International Interdisciplinary Research Journal

**Science, Humanities, Social Sciences,
Languages, Commerce & Management**

(A Quarterly, High Impact Factor, Peer Reviewed, Referred & Indexed Journal)

Indexed by:

Chief Editor

Prof. Dr. Ravindra P. Bhanage
Dept. of Political Science,
Shivaji University,
Kolhapur.

- Published by-

HOUSA Publication

TRUE COPY

[Signature]
Principal

**Aacharya Javdekar College of Education
Gargoti, Dist. Kolhapur 416209**

कमला कॉलेज शोध प्रबंध गादी

1	Dr. Santosh Barale, Associate Professor, Dept. of Economics, Chandrabai-Shantappa Shendure College, Hupari (Dist- Kolhapur)
2	Dr. Archana Arun Thorat, Asst. Professor (LL.M. course), B.V's Y.C. Law College Karad, Mob-9890080715
3	Dr. C. R. Chougule, Assist. Professor & Head (Dept. Of English), Gopal Krishna Gokhale College, Kolhapur (M.S.)
4	Dr. Dayavati Padalkar, Head of Department of Sociology, Bharati Vidyapeeth's, Matoshri Bayabai Shripatrao Kadam Kanya Mahavidyalaya, Kadegaon, Dist, Sangli, Maharashtra.
5	Dr. Manisha Mohan Mujumdar Assistant Professor, Br. Balasaheb Khardekar College, Vengurla Dist, Sindhudurg (MS)
6	Dr. Megha Vijay Patil, H.O.D. in Accountancy, Malatil Vasantdata Patil Kanya Mahavidyala Islampur.
7	Dr. Neeta Satish Dhumal, Professor and Head, Department of English, Kamala College, Kolhapur.
8	*Dr. Ramdas N. Bolake, ** Miss. Dipali S. Patil
9	Dr. Shubhangee B. Bhosale, Assi. Prof. in History, Yashwantrao Chavan Wama Mahavidyalaya Wamanagar
10	Dr. Suchita Suragihalli, Assistant Professor, Shahaji Law College Kolhapur
11	Dr. Sunanda S. Shelake, Department of English, Jaysingpur College, Jaysingpur, Kolhapur, Maharashtra, INDIA
12	Miss. Nilakhe A.S. (Research Student) SUK Kolhapur Deptt of Economics 9209567611 Dr. Naik R.S. (Research Guide)
13	Mrs. Sujata G. Patil, Asst. Professor, Jaysingpur College, Jaysingpur.
14	Ms. Nivedita Dhakane, Ph.D. Scholar, Shivaji University, Kolhapur
15	Ms. Shubhangi Nivrutti Lavate, Dr. Patangrao Kadam Mahavidyalaya, Ramanandnagar(Burli) EMAIL ID: lavateatharva@gmail.com
16	Rishikesh Vishnu Gadekar, Research Student, Department of English, Shivaji University, Kolhapur.
17	From Sagar Ramu Sawant AP: Nesari Tal: Gadhinglaj Dist-Kolhapur
18	Mr. Shivaji Govind Sawant, Ph.D. Student Interdisciplinary Studies (Education) Shivaji University, Kolhapur Mail ID- **Dr.R.K.Shelake Associate Professor Acharya Jawadekar College of Education, Gargoti, Shivaji University, Kolhapur, Mail
19	Smt. Neha Nitin Wadekar Research Student,, Department of Political Science, Shivaji University, Kolhapur.
	Smt. Swati Eknath Kamble, Kamala College, Kolhapur
20	प्रा.डॉ.संतोष केशव खडगे राज्यशास्त्र विभाग प्रमुख, कर्मवीर भाऊराव पाटील कॉलेज, इस्लामपूर
21	डॉ.तेजस्विनी बाजीराव गुडेकर.

TRUE COPY

Principal

Acharya Jawdekar College of Education
Gargoti, Dist. Kolhapur 416209

61	प्रा. डॉ. हणमंत महादेव सोहनी	सदाशिवराव मंडलिक महाविद्यालय, मुरगुड
62	प्रा. बैनवाड स्वाती प्रकाशराव (राज्यशास्त्र विभाग)	रामकृष्ण परमहंस महाविद्यालय, उस्मानाबाद
63	प्रा. रौ. उज्ज्वला अर्जुनराव देसाई मराठी विभाग प्रमुख	मातोश्री बयाबाई श्रीपतराव कदम कन्या महाविद्यालय, कडेगांव, जिल्हा सांगली.
64	प्रा.डॉ. लक्ष्मी सी.डाखोळे	सहाय्यक प्राध्यापक, बी पी एन आय एस डब्ल्यू नागपूर
65	प्रा.डॉ.सौ.वर्षा यशोधन पाटील (गृहशास्त्र विभाग प्रमुख)	
66	मालती वसंतदादा पाटील कन्या महाविद्यालय,	इस्लामपूर
67	प्रा.संजय ठिगळे, अर्थशास्त्र विभाग प्रमुख	भारती विद्यापीठाचे, मातोश्री बयाबाई श्रीपतराव कदम कन्या महाविद्यालय, कडेगाव (सांगली)
68	माधुरी बाबुराव घाटगे, संशोधक विद्यार्थी	राज्यशास्त्र अधिविभाग, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर
69	मिनाक्षी गंगाधर मिणचे, श्रीमती आक्काताई रामगोंडा पाटील कन्या महाविद्यालय	इचलकरंजी
70	डॉ. राज पी. चव्हाण सहाय्यक प्राध्यापक, समाजशास्त्र विभाग प्रमुख	
71	प्रा. सोनिया चव्हाण सहाय्यक प्राध्यापक, समाजशास्त्र विभाग	
72	प्रा. वंदना शामराव खोराटे, डॉ. घाळी महाविद्यालय,	गडहिंग्लज, जि. कोल्हापूर,
73	विजयकुमार शंकरराव शिंदे संशोधक विद्यार्थी मराठी विभाग	इस्लामपूर ता. वाळवा जि.सांगली
74	श्रीमती विमल अंकुश कोळी संशोधक विद्यार्थी	डॉ. प्रतिभा सदाशिव देसाई सहयोगी प्राध्यापिका
75	विशाल बाजीराव पुजारी (मास कम्युनिकेशन, शिवाजी विद्यापीठ)	
76	डॉ. मिलन नरहर वालावलकर अर्थशास्त्र विभाग	गोगटे वाळके कॉलेज, बांदा (सिंधुदुर्ग)
77	श्री चंद्रहास लक्ष्मण हिप्परकर अधिव्याख्याता,	प्रा. डॉ. विनय दत्तात्रय धोंडगे प्राध्यापक, आझाद कॉलेज ऑफ एज्युकेशन, सातारा
78	जिल्हा शिक्षण व प्रशिक्षण संस्था, कोल्हापूर	
79	श्री राजेंद्र वसंत कांबळे सहयोगी प्राध्यापक,	डॉ. रावसाहेब केराप्पा शेळके वरिष्ठ अधिव्याख्याता,
80	श्री संजय नाना बागल सहाय्यक प्राध्यापक, राज्यशास्त्र,	
81	श्री. लक्ष्मण किसन वोराटे, मराठी विभाग,	श्री शिव-शाहू महाविद्यालय, सरुड. ता. शाहूवाडी जि. कोल्हापूर
82	श्रीमती उर्मिला राजेंद्र कदम ग्रंथपाल, कमला कॉलेज कोल्हापूर	
83	स.प्रा. अविनाश रा. काळे, एस.एम. जोशी कॉलेज,	
84	डॉ. संदीप रंगनाथ तापकीर जयसिंगपूर कॉलेज, जयसिंगपूर	
85	सबा सर्मार शिरगुप्पा कमला कॉलेज, कोल्हापूर. सायन्स फॅकल्टी, (मॅथॅमॅटीक्स)	
86	सौ. आम्बपाली दि. रोहिदास, (एम.ए. क्लिनिकल सायकोलॉजी, PGDRP) वैयक्तिक शोधनिबंध	
87	सौ. वर्षा सूर्यकांत मस्क सहा. शिक्षिका,	
88	सौ. अंजली प्रशांत सूर्यवंशी यशवंतराव चव्हाण (KMC) कॉलेज,	कोल्हापूर

MAHATMA GANDHIJI AND NEW EDUCATION POLICY

Mr. Shivaji Govind Sawant, Ph.D. Student Interdisciplinary Studies (Education), Shivaji University, Kolhapur

Dr.R.K.Shelake, Associate Professor, Acharya Jawadekar College of Education, Gargoti Shivaji University, Kolhapur

1. Abstract:

Gandhiji believed that the medium of instruction should be the mother tongue till the primary level. His opinion was that no one should be deprived of education at least for fourteen years. Mahatma Gandhi envisioned an educational system that would help in the overall development of personality. He emphasized in additional basic education training in key skill such as farming, horticulture, cotton spinning, blacksmithy, pottery etc. According to him, the education system should not be a burden rather it should be accessible and acceptable. He also thought that the long term measures should be taken so that along with the development of science and technology, various regional languages could also be upgraded.

Key Words: Mother tongue, basic education to all, upgradation in regional language.

2. Introduction:

When we make study of New Education Policy 2020, we come to know that these principles of education system are similar to those of Mahatma Gandhi. In my opinion, New Education Policy focus on practical learning rather than theoretical learning. Every student can get quality education no matter caste, gender or any disability. This policy ensures early childhood care and education for all children between 3-6 years. Special emphasis is given on socially and economically disadvantaged groups. It also consist no hard separations between arts and science, between curricular and extra curricular activities. Thus, we come to know that the objective of New Education Policy is to give equal emphasis on all subjects with integration of vocational and academic streams in school.

3. Definition of New Education Policy 2020:

New Education Policy 2020 has been announced on 29.07.2020. This new policy proposes various reforms in school education as well as higher education including technical education. NEP 2020 aim to increase the GER to 100% in secondary school.

Definition of Educational Policy by Mahatma Gandhi:

According to Gandhiji, education is the realization of the best in man-body, soul and spirit. He maintained that education must be based on ethics and morality.

4. Perspective of New Education Policy 2020:

The objective is to give equal emphasis the importance of a flexible and multidisciplinary curriculum that prepare the students for the 21st century. As per my opinion, this New Education Policy, promotes the students to engage in learning methods and develop critical thinking and problem solving skills. I also think that this changed school structure will

reduce the stress of board exams and focus towards practical skills and vocational learning, which is very necessary in new century.

The main perspective of New Education Policy in education is mother tongue:

In this policy the education will be given in mother tongue at primary level for not to deprive the children from basic education.

Basic education to all: If we look into the New Education Policy, we will find that the efforts are being made to access basic education to all students not taking into account the caste, race or other national identities.

Upgradation in Regional language: When I look into New Education Policy, the medium of instruction must be in mother tongue or in regional/local language. This must be done until at the age of 5. This is necessary to give education to all students at all levels.

In this policy students will be required to learn three languages, including Hindi, English and regional language.

5. Perspective of Education Policy Aimed by Mahatma Gandhi:

Education system proposed by Mahatma Gandhi is called as 'Basic Education'. Gandhiji aimed at the education in mother tongue and activity centered education to make the children skilled and independent.

His basic perspective of Education includes:

- A) From seven to fourteen years of age, education of child should be free, compulsory and universal.
- B) The medium of education should be mother tongue.
- C) Education should develop human values in child.
- D) Education should achieve the harmonious development of child's body, mind, heart and soul.
- E) Education should be made self supporting and lead to economic independence.

6. Gandhi's Educational thoughts and its effect on New Education Policy:

Gandhiji's contribution to education is unique, because he made the first attempt to develop an indigenous scheme of education in British India. At the time of British Colonial rule in India, the education was in a contradiction with the age-old, unique and all inclusive holistic educational system in the long run. At that time, Gandhiji wrote many letters, gave speeches and also wrote books, in which he wrote his Philosophy of Education. According to him, his nation was 'Education for life, Education through life', it means that he would compromise everything that can be conceived under education. Besides learning of three R's - Reading, Writing and Arithmetic in school, he insisted on development of three 'H' - Hand, Heart and Head, which means the aim of education should be of developing the integrated personality of child. He said that while learning it is necessary Head-on, Heart-on, and Hands-on.

Head-on means an inquiry and thinking mind, sharing knowledge and ideas.

Heart-on means motivation and recognition development of one's greatness, strength and potential self-esteem.

TRUE COPY

350

Hands-on means thinking people positive living skill. Through repetition doing and practice leads to command of task and related generic skills.

While getting knowledge of New Education Policy, I came through that there was a big influence of Gandhi's educational thoughts, mainly three 'H' on New Educational Policy. The NEP is inspired by many great thinkers, one such is Gandhiji. The New Educational Policy is based on the main things-education to all, education must be mainly in mother tongue at primary level, education must be activity based. There is a link between education and vocational training which was a dream of our great leader Mahatma Gandhi. We can also see that the New Educational system will follow three 'H'- for getting a student as a good human being and trained in basic terms for his new life.

7. Finding Gandhi in the New Education Policy 2020:

When I make comparative study of both principles of Gandhiji's Education system and the New Education Policy 2020, I come to know some points which are very similar to each other. It means that New Education Policy is mainly based on Gandhiji's principles, which are very important and necessary for the students for their future some principles of both NEP2020 and Mahatma Gandhi are

- A) The education should be in mother tongue at primary level.
- B) The education should involve the moral and character development.
- C) The education should be job centered, value based at job centered.
- D) The knowledge must be related to activity and practical experiences. The curriculum should be activity centered.
- E) The curriculum for boys and girls from classes 1 to 5 should be the same.
- F) The compulsory physical training should be there.

8. Conclusion:

On the eve of Gandhiji's birth anniversary we recall his ideas of education, which are mostly related to New Education Policy 2020. The NEP 2020, includes artificial intelligence, robotics and machine learning. Though, the aim is machine learning, Gandhiji also aimed at education at objective system, which includes basic education which promotes India's social and cultural values.

I take into account many points of Mahatma Gandhi and NEP 2020 which are co-related. I can conclude from these points, that the New Education Policy 2020 is based on the Education Policy aimed by Mahatma Gandhi. When we apply this policy in our education, we will come to know many advantages of this system. Let us see the bright future of our students....!

9. References:

- <https://www.mkgandhi.org>
- <https://www.vifindia.org>
- www.outlookindia.com
- <https://timesofindia.indiatimes.com>
- <https://www.ugl.ac.in>
- <https://www.dailyexcelsior.com>
- <https://leadschool.in>

ISBN
978-81-965950-1-2

.....

"ज्ञान, विज्ञान आणि सुसंस्कार यासाठी शिक्षणप्रसार"
- शिक्षणमहर्षी डॉ. बापूजी साळुंखे
Shri Swami Vivekanand Shikshan Sanstha Kolhapur's

SMT. AKKATAI RAMGONDA PATIL
KANYA MAHAVIDYALAYA,
ICHALKARANJI

INDIAN COUNCIL OF SOCIAL SCIENCE
RESEARCH (ICSSR)

SPONSORED
ONE DAY NATIONAL SEMINAR

ON
WOMEN EMPOWERMENT
SCHEMES IN 21st
CENTURY

2023

Chief - Editor
Prof. Dr. Trishala Kadam
I/C Principal

TRUE COPY

Principal

Kanya Javdekar College of Education
Gangoti, Dist. Kolhapur 416209

ISBN: 978-81-965950-1-2

SRI SWAMI VIVIKANAND BHIKSHAN SANTHA KOLHAPUR
SMT. AKKATAI RAMGONDA PATIL, KANYA
MAHAVIDYALAYA, ICHALKARANJI
DEPARTMENT OF SOCIAL SCIENCES

Organized
ONE DAY NATIONAL SEMINAR

ON

WOMEN EMPOWERMENT SCHEMES IN 21ST
CENTURY

SATURDAY 9TH DECEMBER 2023

SPONSORED BY

INDIAN COUNCIL OF SOCIAL SCIENCE RESEARCH
(ICSSR)

CONVENER

PROF. DR. TRISHALA KADAM

I / C PRINCIPAL

ISBN 978-81-965950-1-2

Smt. Akkatai Ramgonda Patil Kanya
Mahavidyalaya, Ichalkaranji

EDITORIAL BOARD

I / C Prin. Prof. Dr. Trishala Kadam	Chief Editor
Smt. Minaj Naikawadi	Editor
Smt. Swati Halwankar	Member
Smt. Pratibha Pailwan	Member
Dr. Sampada Tipkurl	Member
Shri Somnath Gaikwad	Member
Smt. Sangita Patil	Member
Smt. Varsha Potdar	Member
Dr. Dhiraj Shinde	Member
Smt. Pramila Surve	Member
Shri Kiran Kanade	Member

ISBN: 978-81-965950-1-1

INDIAN COUNCIL OF SOCIAL SCIENCE RESEARCH
(ICSSR), SPONSORED
ONE DAY NATIONAL SEMINAR
ON
"WOMEN EMPOWERMENT SCHEMES IN 21st CENTURY"

Impression: 2023

@ Editor

Smt. Swarni Vivekananda Shikshan Sanstha Kolhapur's
Smt. Akkatai Ramgonda Patil Kanya Mahavidyalaya,
Vivekananda Colony, Pujari Mala,
Near Shahn Putala,
Opposite Buddharaj Diagnostic
Ichalkaranji (MS) 416115

ISBN: 978-81-965950-1-2

No part of this publication may be reproduced or transmitted in any form by any means, electronic or mechanical, including photography, recording or any information storage and retrieval systems without permission in writing from the copyright owners.

DISCLAIMER

The authors are solely responsible for the contents of the papers compiled in this volume. The publishers or editors do not take any responsibility for the same in any manner. Errors, if any are purely unintentional and readers are requested to communicate such errors to the editors or publishers to avoid discrepancies in future.

Publisher:

Convener

Prof. Dr. Trishala Kadam

I / C Principal

Printed By,

Smt. Akkatai Ramgonda Patil Kanya Mahavidyalaya, @2023

CONTENTS

Sr. No	Title of the Paper	Author	Page No.
1.	A Political Review of Women Empowerment Schemes in UPA and NDA Government's Era	Smt. Varsha Potdar	1-5
2.	Government Schemes for Digital Literacy and Skill Enhancement of Indian Women	Prof. Dr. Trishala Kadam	6-9
3.	Empowering Women's Entrepreneurship in India Through Education	Mr. Kedar Deshmukh	10-14
4.	Government Schemes for Developing Entrepreneurship among Women in India	Dr. Jasmeen Mujawar	15-18
5.	Challenge's in Women Empowerment With Reference To MTP Act	Dr. Asmita Patil	19-21
6.	A Study on Initiatives Taken by Government of India for Women Entrepreneurship Development	Smt. Sulbha Gunjal Dr. Vrushali Sable	22-25
7.	Analysis of the Role of Government Scheme in Women Empowerment in India in 21st Century	Mr. Ajit Kumar	26-28
8.	Government Health Schemes for Women in India: An Overview	Smt. Deepti Patil	29-32
9.	Government Health Schemes for Women	Smt. Shruti Yadnyopavit	33-35
10.	India's Programs for Women's Empowerment	Dr. Megha Patil	36-37
11.	Government Schemes for Developing Women Entrepreneurship	Dr. Mrunalini Waikar	38-40
12.	Women's Digital Empowerment in India: Challenges, Initiatives and the Way Forward	Mr. Shivaji Sawant Dr. R. K. Shelake	41-42
13.	Quest on the Women Entrepreneurship in India	Dr. Swati P. Gavade	43-46
14.	Micro Finance Through Self Help Groups and Entrepreneurship- A Case Study of Bijapur City in Karnataka State	Dr. Mallappa Khodnapur	47-51
15.	Investing Women's Awareness of Government Schemes Promoting Women's Empowerment by the Women in Kolhapur City	Smt. Sangita P. Patil Smt. Hemlata Desai	52-57
16.	A Study of Family Environment and Attitude Towards Feminism Among College Students	Smt. Neeta Lad Smt. Riya Dhopeshwarkar	58-62
17.	Schemes for Developing Women Entrepreneurship	Mr. Vilas Patil	63-65
18.	Role Of Law In Women's Empowerment In India	Mr. Sairaj Suryavanshi	66-71
19.	Role of Women in Apex Judiciary	Smt. Vaishnavi Swami	72-77
20.	Women Empowerment and Role of Women in Panchayat Raj Institutions	Dr. Arun Pentawar	78-80
21.	Women Empowerment in India: Current Status of Women's Laws, Policies and Government Initiatives	Dr. Varsha Shinde	81-85
22.	Women Entrepreneurs Scheme in Industry Sector	Smt. Swati A. Gavade	86-90
23.	Women Literacy in Kolhapur District: Issues and Challenges in Current Scenario	Mr. Rajendra Mogane	91-94
24.	Women Empowerment Through #ME_TOO : An Expression Tool	Smt. Kalyani Pawar	95-100
25.	A Study on Information Needs and Information Seeking Behavior of Rural woman Jath Taluka	Mr. Vishwasrao Mane	101-107
26.	Prevalence of Anemia in Adolescent Girls and Nutritional Anemia Control Program in India	Dr. Susmita Durgule	108-111

Women's Digital Empowerment in India: Challenges, Initiatives, and The Way Forward

Mr. Shivaji Sawant
PhD Research Scholar
Dept. of Education
Shivaji University, Kolhapur
Email - shivajisawant141@gmail.com
Mob No: 9822249350

Dr. R. K. Shelake
Associate Professor
Acharya Jawadekar College of Education,
Gargoti
Email - drkshelake@gmail.com
Mob. No. 8275439230

Abstract:

India's rapid economic growth has witnessed an increasing number of women from the middle class joining the workforce. Digitalization offers diverse opportunities for female participation in labor markets, financial arenas, and entrepreneurship. This paper explores the current scenario, emphasizing the lower risks associated with digitalization, enabling more women to enter this realm. With statistics indicating a changing landscape, the paper discusses the transformative potential for women in the digital era.

Keywords: Digital Divide, Women Empowerment, India, Government, Gender.

Introduction:

Highlighting India's constitutional commitment to gender equality, present paper outlines the current digital gender divide and the imperative for digital literacy initiatives. With only 30% of women being internet users, the section emphasizes the need for a paradigm shift in this landscape. Digital literacy is defined as a collection of abilities to use digital devices, communication applications and network to supervise work.

It facilitates group to generate and share digital content, communicate and work together and solve problems for successful

and creative self-fulfillment in life, learning, work and social contacts.

Entry-level digital skills, functional skills are necessary for using digital devices and online applications. At the advanced digital skills are the higher level abilities that allow users to make the use of digital technologies as a profession. In this 21st century to flourish in the associated economy and society, these innovative skills are necessary.

While Women's empowerment is the process of growing women's right entry to control over the planned life choices that affect them and way into the opportunities that allow them completely to realize the capacities. Women's empowerment as an economic, political and socio-cultural progression challenges the structural based on sex that has resulted in women's subordination in order to get better women's excellence of life. For women's digital literacy, there are many hindrances for women. To avoid these problems government has taken some schemes for women. Due to these schemes women can empower and then the next steps is women's digital empowerment.

Government Schemes for Digital Empowerment of Women:-

The Government has taken various steps to ensure empowerment of women through their educational, social, economic and political upliftment through various interventions, so that they are able to operate digital devices like computers, smart phones etc. and work

on it for various purposes for educational, commercial and digital transaction purposes. One such initiative is PMGDISHA - Pradhan Mantri Gramin Digital Saksharta Abhiyan. It is specially targeting rural women and girls. The is NMEICT - National Mission on Education through information and Communication Technology. SWAYAM, SWAYAM PRABHA, National Digital Library (NDL), Virtual Lab, e-Yantra, National Education Alliance for Technology (NEAT) etc. to ensure quality education through e-learning especially for women.

India is a pioneer in building digital public infrastructure and platform. The country has accelerated its digital transformation in recent times. But it is unfortunate that a digital gender divide stares us in the eye. For India to establish itself as an invincible global leader in the digital economy segment, it has to make serious attempts to bridge the gender digital divide urgently. It can increase Women's participation rate. India falls below the average female internet users in the lower - middle - income and Asia Pacific.

Reasons for the Gender Digital Divide

- 1) Affordability barrier.
- 2) Low digital literacy levels among women.
- 3) Socio - cultural Barriers.

For Bridging the Gender Digital Divide to Women's employability:-

- 1) Ensure affordability and accessibility of devices.
- 2) Measures to increase digital literacy among women.
- 3) Changing perception about the online space.
- 4) There is a positive correlation between the acquisition of digital skills and economic opportunities. in today's digital age, if

women are left behind in access to technology, it will severely affect their employment opportunities.

Suggestions:-

- 1) Family is the backbone of the women they need to encourage women.
- 2) There is a lot of scope in information and technology field.
- 3) Digital training must be available for women.
- 4) The women must feel safe with trainer and in environment.
- 5) The timing should be according to requirement of work only.

Conclusions:-

Women are exploited at every stage of life by means whether it is social, economic, political, moral etc. is miserable. They face multiple issues to get digital literacy.

It can be concluded that government and self help groups must take initiative to empower women in information Technology.

References:

1. Indian National Congress. (n.d.). Empowering Women. INC. <https://www.inc.in>
2. Press information Bureau, Ministry of information and Broadcasting, Government of India. (n.d.). Press releases and announcements. <https://pib.gov.in/>
3. Thakur, M. (2010). *Women Empowerment through PanchayatiRaj*. New Delhi: Concept Publishing House.
4. Singh, S., & Singh, A. (2020). *Women Empowerment in India: A Critical Analysis*. Tathapi 19(44), 198.205